

بررسی اثربخشی نمایش خلاق بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی

فتانه عبدی قشلاق^۱ و دکتر جعفر پویامنش^۲

چکیده:

پژوهش حاضر با هدف تعیین اثربخشی نمایش خلاق بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی انجام شد. طرح پژوهش نیمه تجربی از نوع پیش آزمون- پس آزمون با گروه کنترل بود. بدین منظور از بین کلیه نوآموزان مقطع پیش دبستانی که در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ در مهدکودک‌های شهرستان قزوین مشغول به تحصیل بودند؛ ۶۰ نوآموز با روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای چندمرحله ای بعنوان نمونه انتخاب و بصورت تصادفی در دو گروه آزمایش کنترل قرار گرفتند. گروه آزمایش به مدت ۸ جلسه ۴۵ دقیقه ای، تحت تأثیر متغیر مستقل (نمایش خلاق) قرار گرفتند. ابزار مورد استفاده در پژوهش پرسشنامه تفکر خلاق تورنس (فرم B) بود که در هر دو گروه در سه مرحله پیش آزمون، پس آزمون و آزمون پیگیری (۱ ماهه) اجرا شد. یافته‌های حاصل از تحلیل کوواریانس نشان داد که بین میانگین خلاقیت نوآموزان در گروه آزمایش و کنترل در مرحله پیش آزمون و پس آزمون تفاوت معناداری وجود دارد؛ بدین معنا که نمایش خلاق موجب افزایش خلاقیت نوآموزان شده است. همچنین یافته‌های حاصل از آزمون پیگیری نشان داد که اثرات مداخله اعمال شده در طی زمان پایدار بوده است. با توجه به

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد مشاوره و راهنمایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر (نویسنده مسئول) fataneabdi@ymail.com

۲- استادیار گروه روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر، اهر، ایران.

۱۰۶ / بررسی اثربخشی نمایش خلاق بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی

یافته‌های پژوهش حاضر و پژوهش‌های مشابه می‌توان گفت نمایش خلاق می‌تواند به عنوان یک روش در جهت افزایش خلاقیت کودکان مورد استفاده قرار گیرد.

کلید واژگان: نمایش خلاق، خلاقیت، تفکر خلاق، کودکان پیش دبستانی

مقدمه

امروزه هدف عمده تمامی نهادهای آموزشی و پرورشی ایجاد توانایی حل مسأله و خلاقیت (creativity) در دانش آموزان است (رضایی، ملک پور و عریضی، ۱۳۸۷)؛ چرا که تنها از راه ایجاد این توانایی‌هاست می‌توان افراد را برای مقابله با شرایط متغیر زندگی و موقعیت‌های جدیدی که مرتباً با آنها روبرو می‌شوند آماده کرد. از این رو می‌توان گفت که سایر هدف‌های آموزشی مدارس پیش نیازهایی هستند که به منظور آماده کردن یادگیرندگان برای کسب مهارت‌های حل مسأله (Problem Solving Skills) و خلاقیت به آنها آموزش داده می‌شود (رضایی و همکاران، ۱۳۸۷).

یکی از ویژگی‌های اساسی و سازنده انسان، خلاقیت است که در رشد و تکامل فرد و تمدن بشری نقش مؤثری دارد و زیربنای اختراعات و دستاوردهای علمی و هنری است (شهرآرای، ۱۳۸۱؛ به نقل از اعظمی جعفری و کریمی، ۱۳۹۱). خلاقیت در گذشته، پدیده‌ای مترادف با نبوغ تلقی می‌شد. در اواخر قرن ۱۹ و در اوایل قرن ۲۰ به منبع جدید خلاقیت توجه شد. در این دوران این تفکر که نبوغ یا توانایی غیرمعمولی در یک فرد، از یک روح بیرونی ناشی می‌شود، رنگ باخت. نزدیک به نیم قرن طول کشید تا خلاقیت به طور علمی و دقیق مطالعه شود. رهبری این جریان علمی را گیلفورد در سال‌های (۱۹۶۷-۱۹۵۹) بر عهده داشت (سام خانیان، ۱۳۸۷). در فرهنگ توصیفی انجمن روانشناسی آمریکا (۲۰۰۷) تفکر خلاق، پردازش‌های ذهنی که به اختراع، راه حل یا ترکیبی نو در یک حوزه منجر می‌شود، تعریف شده است (گروه مترجمان، ۱۳۹۱). پارکر (Parker) (۲۰۰۸) نیز در تعریف خلاقیت

بیان می‌کند که: «اصطلاح خلاقیت به آن دسته از فرآیندهای ذهنی دلالت دارد که به راه حل‌ها، ایده‌ها و مفهوم سازی‌ها، اشکال هنری، نظریه‌های منحصر به فرد و جدید منجر می‌شود(به نقل از جبلی آده و سبحانی، ۱۳۹۱). راه حل خلاق، از اشیاء یا اندیشه‌های از قبل موجود استفاده می‌کند، ولی بین این عناصر رابطه ای جدید ایجاد می‌کند(شهرآرای، ۱۳۸۱؛ به نقل از اعظمی و همکاران، ۱۳۹۱).

تورنس (Torrance) می‌گوید: «ما برای بقا نیازمند آنیم که خلاقیت کودکان خود را برانگیزانیم، چرا که در این زمانه و با وجود استرس‌های روانی، اسلحه ای جز خلاقیت وجود ندارد که بتوان با آن به جنگ مشکلات رفت(سلیمانیان، ۱۳۸۸؛ به نقل از غلامی توران پستی و کریم زاده، ۱۳۹۰). خلاقیت و تفکر خلاق (Creative Thinking) از پیچیده ترین و عالی ترین جلوه‌های اندیشه انسان است که در بالاترین سطح فعالیت‌های شناختی او قرار دارد و از ارزشمندترین غایت‌های پرورشی و هدف‌های آموزشی بشمار می‌آید(سلیمانی، ۱۳۸۱). با اینکه این توانایی(تفکر خلاق) بطور بالقوه و فطری در انسان به ودیعه نهاده شده، اما ظهور آن مستلزم پرورش است(بیدی و رنجبرزاده، ۱۳۹۲).

امروزه روش‌های متنوعی برای پرورش خلاقیت کودکان به وجود آمده است (سیف‌هاشمی، ۱۳۸۳) که از جمله آن‌ها می‌توان به هنر اشاره کرد. استفاده از هنر به عنوان ابزاری برای فعال کردن یادگیرندگان در فرآیند یادگیری و به عنوان اسلحه ای نیرومند برای سرکوبی کهنگی و عاملی برای رشد قدرت آفرینندگی و خلاقیت در کودکان و نوجوانان، توسط پژوهش‌های بسیاری مورد توجه و تأیید قرار گرفته است(به نقل از ذکریایی و همکاران، ۱۳۸۷).

از جدیدترین و کارآمدترین عامل مؤثر بر خلاقیت، که زیر مجموعه ای از هنر به شمار می‌آیند؛ نمایش خلاق (Creative drama) است. نمایش خلاق جزئی از طبیعت و شخصیت انسان در سنین کودکی است؛ و همه کودکان در همه جای دنیا با هر فرهنگ و آداب و رسوم، بیشترین وقت فراغت خود را به بازی و نمایش خلاق می‌گذرانند(پشت دار، ۱۳۹۲). نمایش خلاق یک تجربه سازمان یافته است که با دقت طراحی می‌شود و به اجرا در می‌آید(چمبرز Chambers، ۱۳۹۲). صاحب‌نظران و اندیشمندان در حوزه نمایش خلاق، بر اساس نوع بازخورد خود نسبت به کارکردها و اهداف نمایش خلاق، تعاریف متفاوتی از آن ارائه داده اند. به عنوان یک روش تدریس، هدف درسی نمایش خلاق، تخیل (imagination) در مکانی از پیش تعیین شده، مطابق با ساختار گروه و هدف درس است که در آن از فنون متفاوت مانند بداهه پردازی (improvisation) و ایفای نقش (Role play) استفاده می‌شود(آدیگوزل Adiguzel، ۲۰۰۶؛ به نقل از اربای و داگرو Erbay & Dogru، ۲۰۱۰). با تأکید بر نقش نمایش خلاق در پرورش مهارت‌های تفکر در کودکان، می‌توان آن را جریانی اندیشمندانه که از طریق محرک‌های گوناگون مانند واژه‌ها، موسیقی، اشیاء، رویدادها و ... باعث فعال سازی شبکه

ذهنی (Intellectual network) افراد می‌شود؛ تعریف کرد. در واقع نمایش خلاق اجرایی است که به بیان تداعی‌ها می‌پردازد (کاراکل (Karakelle)، ۲۰۰۹). اما در نگاهی جامع تر و بیانی ساده تر، نمایش خلاق شکلی از وانمود بازی (Pretend play) مبتنی بر بداهه پردازی است که طی فرآیندی، صحنه، رویداد، مشکل یا واقعه با هدایت مربی توسط کودکان مورد بحث قرار می‌گیرد، همچنین بوسیله خود آن‌ها طراحی و ارزشیابی می‌شود (چمبرز، ۱۳۹۲). از اهداف مهم تربیتی نمایش خلاق برای کودکان دبستانی، توانا ساختن آنان به این که افکار و عواطف خود را بهتر تعبیر و بیان کنند، می‌باشد (پشت دار، ۱۳۹۲). نمایش خلاق را نباید با فعالیت‌هایی مانند نمایش، تئاتر کودکان، ایفای نقش یا نمایش اجتماعی (sociodrama) مشتبه ساخت. اگر چه این فعالیت‌ها شباهت‌هایی با نمایش خلاق دارند، اما هیچ یک از آن‌ها را نمی‌توان نمایش خلاق نامید (چمبرز، ۱۳۹۲). نمایش خلاق یک فعالیت نیمه ساخت دار (Semi structured) است (کاراکل (Karakelle)، ۲۰۰۹) که تنها بر فرآیند تمرکز دارد (لیبمان (Libman)، ۲۰۰۱). در فرایند نمایش خلاق اجراکنندگان بر اساس تفکر، خلاقیت، دانش و تجارب خود به انجام فعالیت‌های مختلف می‌پردازند (مک گرگور، تیت و روبینسون (Mc Gregor, Tat & Robinson)، ۱۹۹۸).

تأثیر سازنده نمایش خلاق به حدی است که امروزه از آن به عنوان یکی از ابزارهای تربیتی بسیار مؤثر در تعلیم و تربیت معاصر یاد می‌شود (اکرونکو و اکرونکو، Okoronkwo، ۲۰۱۱). به اعتقاد مک کاسلین (McCaslin) (۱۹۸۰) بین تعلیم و تربیت نوین (modern education) و نمایش خلاق اهداف مشترک زیادی وجود دارد که از جمله آن می‌توان به رشد خلاقیت و زیبایی‌شناختی (aesthetic)، توانایی تفکر انتقادی، تحول اجتماعی و توانایی کار گروهی با دیگران، بهبود مهارت‌های ارتباطی، تحول ارزش‌های اخلاقی و معنوی و شناخت خود اشاره کرد.

شرکت در فعالیت‌های نمایش خلاق به تحول خلاقیت، ابتکار و کنجکاوی کمک می‌کند، توانایی پرسشگری را به دانش آموزان می‌آموزد و باعث تحول خودآگاهی (Self-perception) و قدرت تخیل آنان می‌شود (آنارلا، Annarella، ۲۰۰۰). اکرونکو و اکرونکو (۲۰۱۱) معتقدند که نمایش خلاق موجب کسب و گسترش بینش در کودک می‌شود، و او را قادر می‌سازد تا خود را بشناسد و شخصیت، نقاط قوت و ضعف، ظرفیت‌های حرکتی و زبانی و علائق خاص خود را کشف کند. طولی نمی‌کشد که کودک مهارت‌های عواطف، عقاید و افکار خود را رشد می‌دهد و یاد می‌گیرد که به طور خودانگیزه، سریع و به شیوه‌ای مناسب به بیان و انتقال عقاید خود بپردازد.

مطالعات و پژوهش‌هایی نیز با هدف بررسی اثربخشی نمایش خلاق بر خلاقیت و سایر متغیرها انجام شده است از جمله: پژوهش صبوری و کیان (۱۳۹۲) تحت عنوان «تأثیر نمایش خلاق بر خلاقیت

کودکان دبستانی» که نشان داد بهره‌گیری از نمایش خلاق به عنوان یکی از تکنیک‌های آموزش هنر، در افزایش نمرات خلاقیت کودکان پیش دبستانی به طور چشمگیری مؤثر است. پارسامنش و صبحی قراملکی (۱۳۹۲) در پژوهشی تأثیر بازی‌های وانمودی شعر بر پرورش خلاقیت کودکان ۳-۶ سال را مورد بررسی قرار دادند که نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد آموزش بازی‌های وانمودی شعر بر افزایش خلاقیت کودکان دختر ۳-۶ سال تأثیر دارد و این تأثیر در طول زمان دارای پایداری است. رادبخش و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهش خود که بر روی ۴۸ دانش آموز دختر با هدف مقایسه اثربخشی بازی و قصه‌گویی بر افزایش میزان خلاقیت دانش آموزان انجام دادند نشان دادند که استفاده از روش بازی و قصه‌گویی به طور معناداری موجب افزایش خلاقیت در هر چهار مؤلفه آن در گروه‌های بازی و قصه‌گویی شده است. نتایج پژوهشی که توسط گارایگوردوبیل و بریکو (Garaigordobil & Berrueco) (۲۰۱۱) بر روی ۸۶ کودک ۵-۶ ساله انجام شد، نشان داد که بازی به طور قابل توجهی موجب افزایش خلاقیت کلامی (تسلط، انعطاف پذیری، ابتکار) و خلاقیت تصویری (جزئیات، تسلط، اصالت) و رفتار و صفت شخصیت خلاق می‌شود. کوگراسو همکاران (۲۰۰۹) در یک مطالعه رابطه بین بازی کودکان با خلاقیت و رفتار روزانه شان مورد بررسی قرار دادند، و به این نتیجه رسیدند که بازی با خلاقیت، رفتار روزانه و صمیمیت اجتماعی رابطه دارد (به نقل از کشتکار، ۱۳۹۲). تووانن، کومولاینن، رویسماکی (Toivanen, Komulainen & Ruismaki) (۲۰۱۱) در پژوهشی نشان دادند که تدریس از طریق نمایش خلاق و تمرین‌های نمایشی و بداهه مانند بازی‌های کلامی خود به خودی، نقش بازی کردن، و حرکت فیزیکی در اعتماد به نفس و ارتباط غنی مؤثر است.

با توجه به مطالب و پژوهش‌های فوق و با توجه به این که رشد و پیشرفت خلاقیت از سال‌های پیش دبستانی و دبستان؛ در همان سال‌های حساسی که توسعه اجتماعی، روانی و فیزیکی کودک به حداکثر خود می‌رسد، شروع می‌شود؛ ولی نظام آموزشی کشور ما در گریز از سنت‌های اصیل و پرهیز از بکارگیری فعالیت‌های هنری در امر تعلیم و تربیت، از دستاوردها و نتایجی که جوامع پیشرفته از بکارگیری فعالیت‌های فوق نصیب خویش کرده، غافل مانده است؛ از سویی نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد بازی و نمایش خلاق دارای فواید و کارکردهای متفاوتی است (به نقل از قاسم تبار، اله ویردیانی، حاجی تبار و محمدجانی، ۱۳۹۰)؛ هدف پژوهش حاضر پاسخگویی به این سؤال است که «آیا روش نمایش خلاق موجب افزایش خلاقیت کودکان پیش دبستانی می‌شود؟»

روش پژوهش

از آنجا که نتایج حاصل از پژوهش، قابل استفاده در مراکز درمانی و آموزشی است، پژوهش حاضر از نوع کاربردی می‌باشد. طرح پژوهش نیز نیمه تجربی از نوع پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل و مرحله پیگیری می‌باشد.

جامعه آماری، نمونه و روش اجرای تحقیق

جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه نوآموزان مقطع پیش دبستانی که در سال تحصیلی ۹۳-۹۴ در مهدکودک‌های شهرستان قزوین مشغول به تحصیل بودند تشکیل می‌داد؛ که ۳۰ نوآموز با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای بعنوان نمونه انتخاب و بصورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل قرار گرفتند. بدین صورت که ابتدا از بین کلیه مناطق آموزش و پرورش شهرستان قزوین منطقه دو بصورت تصادفی انتخاب شد، سپس با مراجعه به آموزش و پرورش منطقه و تهیه لیست مدارس دولتی که دوره پیش دبستانی دارند، تعداد ۴ مدرسه (۲ مدرسه دخترانه و ۲ مدرسه پسرانه) بطور تصادفی انتخاب گردیدند؛ پس از انتخاب مدارس، از هر مدرسه دو کلاس و از هر کلاس ۱۰ نوآموز (در مجموع ۸۰ نفر) انتخاب شدند. پس از انتخاب اولیه نوآموزان، آزمون تفکر خلاق تورنس در مورد هر یک از نوآموزان به عنوان پیش‌آزمون مورد اجرا قرار گرفت و سپس از بین آنها به صورت تصادفی ۳۰ نوآموز که نمره کمتری در آزمون مورد نظر کسب کردند به عنوان نمونه پژوهش انتخاب و بطور تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل (هر گروه ۱۵ نفر) قرار گرفتند.

ابزار پژوهش

جهت بررسی اثربخشی نمایش خلاق بر افزایش خلاقیت کودکان پیش دبستانی از پرسشنامه تفکر خلاق تورنس جهت بررسی اثربخشی بازی و نمایش خلاق بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی استفاده شد. این آزمون شامل دو فرم کلامی (A) و تصویری (B) است، و قابل اجراء در کلیه سطوح تحصیلی از کودکان تا دانشگاه می‌باشد. در این پژوهش از فرم B (تصویری) استفاده شد.

آزمون تورنس بر پایه تئوری و تعریف او از خلاقیت ساخته شده است (عابدی، ۱۳۷۲؛ به نقل از کشتکار، ۱۳۹۲). تورنس خلاقیت را مرکب از چهار عامل اصلی می‌داند که عبارتند از: سیالی (استعداد تولید ایده‌های فراوان)، اصالت (استعداد تولید ایده‌های بدیع، غیرعادی و تازه)، انعطاف پذیری (استعداد تولید ایده‌ها، یا روشهای بسیار گوناگون)، بسط (استعداد توجه به جزئیات). بر این اساس آزمون‌های تورنس، به دنبال سنجش این چهار عامل، چهار نمره را به دست می‌دهد. این آزمون از سه فعالیت

ساخت تصویر، تکمیل تصویر و خطوط موازی تشکیل شده است که در هر فعالیت می‌بایست تا قبل از اتمام زمان (۱۰ دقیقه) پاسخ‌های مورد نظر را به صورت تصویر ثبت کند. تعداد و نوع پاسخ‌هایی که کودک برای عناصر تشکیل دهنده آزمون تفکر خلاق تورنس ارائه می‌کند، به دست می‌آید. این عناصر شامل: سیالی (تعداد ایده‌های مختلف)، بدیع بودن (غیرمعمول بودن ایده‌ها)، انعطاف پذیری (متنوع بودن ایده)، بسط (جزئیات ارائه شده در ایده‌ها) می‌باشد. در تفسیر نمره‌ها، نمره ۶۵-۷۷ خلاقیت زیاد، ۴۵-۶۵ خلاقیت متوسط و نمره پایین تر از ۴۵ خلاقیت کم را نشان می‌دهد. پژوهش‌هایی که در رابطه با پایایی و اعتبار این آزمون انجام شده، میانگین ضریب پایایی را ۰/۸۸ تا ۰/۹۶ گزارش نموده و همچنین بازآزمایی آن ۰/۸۸ بین دو بار اجرا بدست آمده است. ضریب اعتبار آزمون نیز پس از ۲۰ سال ضریب اعتبار پیش بینی، معادل ۰/۶۳ به دست آمده است. در ایران نیز پایایی کل آزمون توسط پیرخانی (۱۳۷۹) با روش بازآزمایی ۰/۸۰ برآورد شده است (به نقل از خدارحیمی، ۱۳۸۳).

روش اجرا

پس از انتخاب گروه نمونه پژوهش و قرار گرفتن تصادفی آن‌ها در دو گروه آزمایش و کنترل (هر گروه ۱۵ نفر) نوآموزان گروه آزمایش طی ۸ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای تحت تأثیر متغیر مستقل قرار گرفتند و در پایان جلسات آزمایشی و همچنین یک ماه پس از پایان جلسات مجدد فرم B پرسشنامه تفکر خلاق تورنس به عنوان پس آزمون و آزمون پیگیری اجرا شد. در پایان داده‌های به دست آمده با استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس بوسیله نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

در این پژوهش که با هدف «تعیین اثربخشی نمایش خلاق بر افزایش خلاقیت کودکان پیش دبستانی» انجام شد، یافته‌های بدست آمده از تحلیل داده‌ها نشان داد که بین میانگین خلاقیت نوآموزان در گروه آزمایش و کنترل در مرحله پیش آزمون و پس آزمون تفاوت معناداری وجود دارد؛ بدین معنا که نمایش خلاق موجب افزایش خلاقیت نوآموزان شده است. همچنین یافته‌های حاصل از آزمون پیگیری نشان داد که اثرات مداخله اعمال شده در طی زمان پایدار بوده است. در این بخش برخی شاخصهای توصیفی به دست آمده از تجزیه و تحلیل داده‌ها ارائه می‌شود.

جدول (۱) شاخص‌های مرکزی و پراکندگی متغیر خلاقیت و مؤلفه‌های آن در مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری

گروه نمایشی								تعداد	میانگین	میانۀ	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی	حداقل	حداکثر
پیش‌آزمون سی‌الی	۱۵	۱۳/۶۰	۱۴	۱/۷۲	-۰/۳۴	۰/۷۸	۱۰								
پس‌آزمون سی‌الی	۱۵	۱۴/۹۳	۱۵	۱/۳۹	۰/۱۴	۱/۳۲	۱۲	۱۸							
پیگیری سی‌الی	۱۵	۱۴/۹۳	۱۵	۱/۴۴	-۰/۳۷	-۰/۳۵	۱۲	۱۷							
پیش‌آزمون انعطاف	۱۵	۱۳/۸۷	۱۴	۱/۴۱	-۱/۳۳	۳/۳۲	۱۰	۱۶							
پس‌آزمون انعطاف	۱۵	۱۴/۴۰	۱۴	۱/۰۶	-۰/۵۴	۰/۷۴	۱۲	۱۶							
پیگیری انعطاف	۱۵	۱۴/۴۰	۱۴	۱/۳۰	-۰/۲۵	۰/۱۱	۱۲	۱۷							
پیش‌آزمون ابتکار	۱۵	۱۳/۴۰	۱۴	۱/۶۸	-۱/۴۶	۲/۲۶	۹	۱۵							
پس‌آزمون ابتکار	۱۵	۱۴/۰۷	۱۵	۲/۱۲	-۰/۱۰	-۰/۱۶	۱۰	۱۸							
پیگیری ابتکار	۱۵	۱۴/۰۷	۱۵	۲/۰۲	-۰/۳۵	۰/۴۹	۱۰	۱۸							
پیش‌آزمون بسط	۱۵	۱/۷۳	۲	۱/۱۶	-۰/۳۴	-۱/۳۲	۰	۳							
پس‌آزمون بسط	۱۵	۲/۶۷	۳	۰/۶۲	۰/۳۱	-۰/۴۰	۲	۴							
پیگیری بسط	۱۵	۲/۶۷	۳	۰/۷۲	۰/۶۳	-۰/۶۵	۲	۴							
پیش‌آزمون خلاقیت	۱۵	۴۲/۶۰	۴۳	۴/۴۸	-۲/۱۲	۵/۹۸	۲۹	۴۸							
پس‌آزمون خلاقیت	۱۵	۴۶/۰۷	۴۶	۳/۴۵	-۱/۷۸	۴/۷۱	۳۶	۵۰							
پیگیری خلاقیت	۱۵	۴۶/۰۷	۴۷	۳/۷۵	-۱/۴۹	۲/۷۱	۳۶	۵۰							

جهت بررسی فرضیه پژوهش مبنی بر «نمایش خلاق موجب افزایش خلاقیت کودکان پیش‌دبستانی می‌شود» از روش تحلیل کوواریانس ابتدا پیش‌فرض‌های آن را مورد بررسی قرار گرفت. که در جداول ۲-۵ ارائه می‌شود.

جدول (۲) نتایج نرمال بودن متغیرها در مراحل پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری

بر اساس آزمون کولموگروف - اسمیرنوف

پیگیری	پس آزمون	پیش آزمون		
۰/۷۸۷	۱/۱۴۸	۱/۰۱۷	مقدار آماره	سیالی
۰/۵۶۶	۰/۱۴۳	۰/۲۵۲	سطح معنی داری	
۱/۰۷۷	۱/۰۳۱	۰/۹۵۳	مقدار آماره	انعطاف
۰/۱۹۶	۰/۲۳۸	۰/۳۲۴	سطح معنی داری	
۰/۹۱۳	۱/۱۱۸	۱/۲۱۰	مقدار آماره	ابتکار
۰/۳۷۵	۰/۱۶۴	۰/۱۰۷	سطح معنی داری	
۱/۰۶۴	۱/۰۴۷	۱/۱۵۹	مقدار آماره	بسط
۰/۲۰۸	۰/۲۲۳	۰/۱۳۶	سطح معنی داری	
۰/۵۶۳	۰/۶۱۰	۱/۰۳۵	مقدار آماره	خلاقیت
۰/۹۰۹	۰/۸۵۱	۰/۲۳۴	سطح معنی داری	

توجه به جدول فوق نشان می‌دهد تمامی سطوح معنی داری در آزمون کلموگروف - اسمیرنوف از مقدار ۰/۰۵ بزرگتر است که نشان می‌دهد توزیع متغیرها از نرمال پیروی می‌کند.

جدول (۳) نتایج آزمون F جهت مقایسه برابری واریانس‌ها بر اساس آزمون لیون

سطح معنی داری	درجه آزادی ۲	درجه آزادی ۱	آماره F لون		
۰/۶۲۰	۲۸	۱	۰/۲۵	پیش آزمون	سیالی
۰/۸۳۰	۲۸	۱	۰/۰۵	پس آزمون	
۱/۰۰۰	۲۸	۱	۰/۰۰	پیگیری	
۰/۷۶۹	۲۸	۱	۰/۰۹	پیش آزمون	انعطاف
۰/۷۸۶	۲۸	۱	۰/۰۸	پس آزمون	
۰/۷۴۵	۲۸	۱	۰/۱۱	پیگیری	
۰/۷۰۹	۲۸	۱	۰/۱۴	پیش آزمون	ابتکار
۰/۳۷۳	۲۸	۱	۰/۸۲	پس آزمون	
۰/۸۹۴	۲۸	۱	۰/۰۲	پیگیری	
۰/۷۹۴	۲۸	۱	۰/۰۷	پیش آزمون	بسط
۰/۰۷۰۳	۲۸	۱	۳/۵۴	پس آزمون	
۰/۱۰۲	۲۸	۱	۲/۸۵	پیگیری	
۰/۲۶۴	۲۸	۱	۱/۳۰	پیش آزمون	خلاقیت
۰/۶۵۹	۲۸	۱	۰/۲۰	پس آزمون	
۱/۶۶۰	۲۸	۱	۰/۲۰	پیگیری	

با توجه به جدول (۳) که نتایج آزمون همگونی واریانس در گروه‌ها را نشان می‌دهد مشاهده می‌شود که تمامی سطوح معنی داری از مقدار بحرانی ۰/۰۵ بیشتر است که نشان می‌دهد واریانس‌ها در گروه‌ها با هم تفاوت معنی داری ندارند.

با توجه به برقراری پیش فرضهای تحلیل رگرسیون، نتایج تحلیل کوواریانس در جدول ۴ به تفکیک متغیرها آمده است.

جدول (۴) نتایج تحلیل کوواریانس عملکرد دو گروه نمایش خلاق و کنترل در مراحل پس آزمون و مرحله پیگیری

سطح معنی داری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	میانگین اختلاف با پیش آزمون		
۰/۰۰۱	۱۳/۸۵	۱۰/۶۹	۱	۱۰/۶۹	۱/۳۳	پس آزمون	سیالی
۰/۰۰۲	۱۱/۱۳	۱۱/۷۲	۱	۱۱/۷۲	۱/۴۰	پیگیری	
۰/۰۳۱	۵/۲۱	۲/۷۲	۱/۰۰	۲/۷۲	۰/۵۳	پس آزمون	انعطاف
۰/۰۹۱	۳/۰۷	۲/۸۰	۱/۰۰	۲/۸۰	۰/۳۳	پیگیری	
۰/۵۱۲	۰/۴۴	۰/۶۲	۱/۰۰	۰/۶۲	۰/۲۰	پس آزمون	ابتکار
۰/۵۴۲	۰/۳۸	۰/۶۲	۱/۰۰	۰/۶۲	۰/۲۰	پیگیری	
۰/۰۰۷	۸/۴۵	۹/۷۳	۱/۰۰	۹/۷۳	۱/۷۳	پس آزمون	بسط
۰/۰۰۳	۱۰/۴۱	۱۱/۹۸	۱/۰۰	۱۱/۹۸	۱/۸۰	پیگیری	
۰/۰۰۰	۳۱/۸۴	۱۰۰/۶۳	۱/۰۰	۱۰۰/۶۳	۳/۸۰	پس آزمون	خلاقیت
۰/۰۰۰	۱۹/۰۹	۱۰۴/۹۸	۱/۰۰	۱۰۴/۹۸	۳/۸۷	پیگیری	

با توجه به جدول بالا که نتایج آزمون تحلیل کوواریانس است مشاهده می‌شود که در متغیر خلاقیت در مورد پس آزمون میانگین گروه نمایشی با گروه کنترل دارای اختلاف ۳۸۰ نمره است که سطح معنی داری از مقدار ۰/۰۵ کمتر است که نشان می‌دهد میانگین گروه نمایشی دارای اختلاف معنی داری با گروه کنترل است. در مورد نمرات پیگیری اختلاف گروه نمایشی با گروه کنترل برابر ۳/۸۷ است که سطح معنی داری آن از ۰/۰۵ کمتر است و نشان می‌دهد که در مرحله پیگیری هم اختلاف معنی دار بوده و نمایشی باعث افزایش خلاقیت در آزمودنی‌ها دارد. در مورد عوامل خلاقیت در بعد سیالی در پس آزمون میانگین گروه نمایشی با گروه کنترل دارای اختلاف ۱/۳۳ نمره است که سطح معنی داری از مقدار ۰/۰۵ کمتر است که نشان می‌دهد میانگین گروه نمایشی دارای اختلاف معنی داری با گروه کنترل است. در مورد نمرات پیگیری اختلاف گروه نمایشی با گروه کنترل برابر ۱/۴۰ است که سطح معنی داری آن از ۰/۰۵ کمتر است و نشان می‌دهد که در مرحله پیگیری هم اختلاف معنی دار بوده و نمایشی باعث افزایش بعد سیالی در آزمودنی‌ها دارد. در بعد انعطاف در پس آزمون میانگین گروه نمایشی با گروه کنترل دارای اختلاف ۰/۵۳ نمره است که سطح معنی داری از مقدار ۰/۰۵ کمتر است که نشان می‌دهد میانگین گروه نمایشی دارای اختلاف معنی داری با گروه

کنترل است. در مورد نمرات پیگیری اختلاف گروه نمایشی با گروه کنترل برابر $0/33$ است که سطح معنی داری آن از $0/05$ بیشتر است و نشان می‌دهد که در مرحله پیگیری اختلاف معنی دار نبوده و نمایشی باعث افزایش بعد انعطاف در آزمودنی‌ها ندارد. در بُعد ابتکار در پس آزمون میانگین گروه بازی با گروه کنترل دارای اختلاف $0/20$ نمره است که سطح معنی داری از مقدار $0/05$ بیشتر است که نشان می‌دهد میانگین گروه نمایشی دارای اختلاف معنی داری با گروه کنترل ندارد. در مورد نمرات پیگیری اختلاف گروه نمایشی با گروه کنترل برابر $0/20$ است که سطح معنی داری آن از $0/05$ بیشتر است و نشان می‌دهد که در مرحله پیگیری هم اختلاف معنی دار نبوده و نمایشی باعث افزایش بعد ابتکار در آزمودنی‌ها نمی‌شود. در بعد بسط در پس آزمون میانگین گروه نمایشی با گروه کنترل دارای اختلاف $1/73$ نمره است که سطح معنی داری از مقدار $0/05$ کمتر است که نشان می‌دهد میانگین گروه نمایشی دارای اختلاف معنی داری با گروه کنترل است. در مورد نمرات پیگیری اختلاف گروه نمایشی با گروه کنترل برابر $1/80$ است که سطح معنی داری آن از $0/05$ کمتر است و نشان می‌دهد که در مرحله پیگیری هم اختلاف معنی دار نبوده و نمایشی باعث افزایش بعد بسط در آزمودنی‌ها دارد.

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف تعیین اثربخشی نمایش خلاق بر افزایش خلاقیت کودکان پیش دبستانی انجام شد. طبق بررسی‌های انجام شده می‌توان گفت که روشهای جذاب و مورد علاقه کودکان که موقعیت جدید و بداهه را برای کودکان پیش می‌آورند باعث افزایش خلاقیت کودکان می‌شوند برای بررسی این ادعا در این تحقیق فرضیه نمایش خلاق موجب افزایش خلاقیت کودکان پیش دبستانی می‌شود. با روش تحلیل کوواریانس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج به دست آمده نشان داد که تفاوت بین گروه آزمایش و گروه کنترل در سطح $0/05$ معنادار بود. همچنین نتایج آزمون پیگیری اثربخشی روش نمایش خلاق بر افزایش خلاقیت کودکان پیش دبستانی در طول زمان دارای پایداری و ماندگاری اثر است.

پس می‌توان گفت که فرض پژوهشی تایید می‌گردد و نمایش خلاق در افزایش خلاقیت کودکان پیش دبستانی تأثیر دارد. نتایج این پژوهش با اکثر پژوهش‌هایی که در این زمینه صورت گرفته است همخوانی دارد. از جمله پژوهش میارصادقی (۱۳۸۴) در تحقیقی نشان داد که فعالیت‌های هنری در پرورش خلاقیت کودکان پیش دبستانی نقش دارد. اربابیان (۱۳۸۵) نیز در پژوهش خود نشان داد فعالیت‌های هنری بر برخی مولفه‌های خلاقیت مانند ابتکار و بسط تأثیر ندارد که با یافته‌های این پژوهش همخوانی ندارد. ذکریایی و همکاران (۱۳۸۷) نشان دادند که نمایش خلاق سبب افزایش

خلاقیت دانش آموزان ابتدایی می‌گردد. همچنین منتالزمن (۱۹۶۰) (فلاهرتی (Flaherty)، ۱۹۹۲)، (پرچامپورن (Prachumporn)، ۱۹۹۴)، (هاون و لایتون (Hadon & Lyton)، ۱۹۶۸؛ به نقل از دادستان، ۱۳۸۸) در تحقیقات خود به این نتیجه رسیده‌اند که آموزش مستقیم خلاقیت و نیز استفاده از روشهای تدریس پویا و به جای روشهای سنتی تأثیر مثبت و معنی داری روی خلاقیت کودکان دارد. لیو (۱۹۹۸) در یک پژوهش نشان داده است که نمرات پس از آزمون تست خلاقیت گروه آزمایش در مقابل با گروه کنترل دارای افزایش بوده، بدین معنی که نمرات سیالی، اصالت، بسط و انعطاف پذیری به طور معنی داری در گروه آزمایش افزایش نشان داده است.

در تبیین نتیجه بدست آمده می‌توان گفت، آزمودنی‌هایی که در این جلسات نمایش خلاق بویژه قصه خوانی، شرکت داشتند، با توجه به ویژگی‌های آموزشی که داستان دارد، که در آن معماهای گوناگونی مطرح می‌شود و کودکان باید برای رسیدن به هدف به جستجوی جواب‌های گوناگون و متنوع برای حل مسأله دست یابند، موفق به افزایش خلاقیت خود شدند.

محدودیت‌های پژوهش شامل موارد زیر بوده است: محدود بودن آزمودنی در یک دامنه سنی کوچک، قابلیت تعمیم پذیری پژوهش را کاهش می‌دهد. عدم همکاری برخی از مراکز پیش دبستانی در اجرای این پژوهش، عدم پاسخ صحیح به پرسشنامه که این محدودیت در تمام پژوهش‌هایی که در آنها از پرسشنامه استفاده شده است وجود دارد. طولانی بودن اجرا و نمره گذاری آزمون تورنس برای هر آزمودنی. به منظور قابلیت بیشتر تعمیم نتایج بهتر است پژوهش‌های مشابه بر روی جوامع وسیع یا نمونه‌های بزرگتر صورت گیرد. همانگونه که این پژوهش نشان داد استفاده از نمایش خلاق در افزایش خلاقیت نقش دارد بنابر این این گونه روشهای فعال باید در برنامه آموزش قرار گیرد. از مریبانی استفاده شود که توانایی کاربرد این روش‌ها را دارند. ایجاد محیط‌های واقعی و طبیعی متناسب با فضای مهدکودک‌ها جهت انجام بازی‌ها و اجرای نمایش خلاق نوآموزان می‌تواند در افزایش کیفیت آموزش و پرورش خلاقیت در آنان مفید باشد.

منابع

الف) فارسی

۱. اعظمی، محمود. جعفری، علیرضا. کریمی، ناهید. (۱۳۹۱). بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی در افزایش خلاقیت کودکان پیش دبستان. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۲(۳)، ۲۶-۴۲.
۲. انجمن روانشناسی آمریکا. (۲۰۰۷). فرهنگ توصیفی انجمن روان شناسی آمریکا. (ترجمه گروه مترجمان، ۱۳۹۱). تهران: ارس.
۳. بیدی، فاطمه. رنجبرزاده، اکبر. (۱۳۹۲). تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر افزایش خلاقیت دانش آموزان. چکیده مقالات ششمین همایش بین المللی روانپزشکی کودک و نوجوان. شهریور ۱۳۹۲ دانشگاه علوم پزشکی تبریز. (شماره صفحه ندارد.)
۴. پارسامنش، فریبا. صبحی قراملکی، ناصر. (۱۳۹۲). تأثیر بازی‌های وانمودی شعر بر پرورش خلاقیت کودکان. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۲(۴)،
۵. پشت دار، علی محمد. (۱۳۹۲). قصه گوئی و نمایش خلاق (رشته علوم تربیتی). تهران: دانشگاه پیام نور.
۶. چمبرز، دیویی. (۱۳۹۲). قصه گوئی و نمایش خلاق. ترجمه: ثریا قزل ایاغ. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
۷. ذکریایی، منیژه. سیف نراقی، مریم. شریعتمداری، علی. نادری، عزت الله. (۱۳۸۷). بررسی اثر اجرای برنامه درسی با بهره گیری از قصه گوئی و نمایش خلاق بر خلاقیت و یادگیری دانش آموزان دختر پایه چهارم مقطع ابتدایی منطقه ۵ شهر تهران. پژوهشنامه تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی بجنورد، ۴(۱۶)، ۵۲-۱۹.
۸. رادبخش، ناهید. محمدی فر، محمدعلی. کیان ارثی، فرحناز. (۱۳۹۲). اثربخشی بازی و قصه گوئی بر افزایش خلاقیت کودکان. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۲(۴)، ۱۹۵-۱۷۷.
۹. رضایی، الهام. ملک پور، مختار. عربی، حمیدرضا. (۱۳۸۷). بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر میزان استرس و شیوه‌های مقابله با استرس نوجوانان مراکز شبه خانواده. دانشور رفتار، ۱۶(۳۴)، ۲۱-۲۸.
۱۰. سام خانیان، محمدربیع. (۱۳۸۷). خلاقیت و نوآوری در سازمان آموزشی (مفاهیم، نظریه‌ها، تکنیک و سنجش). تهران: رسانه تخصصی.

۱۱. سیف‌هاشمی، فخرالسادات. (۱۳۸۳). رابطه خلاقیت و ویژگی‌های شخصیتی دانش آموزان دبیرستان‌های تهران. نوآوری‌های آموزشی، ۳(۷)، ۲۴-۱۲.
۱۲. صبوری، خیرقدم. کیان، مرجان. (۱۳۹۲). تأثیر نمایش خلاق بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی. خلاصه مقالات ششمین همایش بین‌المللی روانپزشکی کودک و نوجوان، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تبریز، ۲۹-۲۷ شهریور، (شماره صفحه ندارد).
۱۳. غلامی توران پشته، مرضیه. کریم زاده، صمد. (۱۳۹۰). تأثیر بازی‌های رایانه ای بر خلاقیت و رابطه آن با سازگاری روانی دانش آموزان. اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی، ۷(۱)، ۵۵-۶۸.
۱۴. قاسم تبار، سید نبی‌الله. اله ویردیانی، خلیل. حاجی تبار، محسن. محمدجانی، هیوا. (۱۳۹۰). تأثیر نمایش خلاق بر تحول اجتماعی کودکان پیش دبستانی. روانشناسی تحولی: روانشناسان ایرانی، ۸(۳۲)، ۴۰۵-۴۱۳.
۱۵. کشتکار، الهه. (۱۳۹۲). تأثیر آموزش بازی در افزایش خلاقیت و قضاوت اخلاقی کودکان مقطع پیش دبستانی در مهد کودک. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مشاوره و راهنمایی، دانشگاه آزاد واحد ابهر.

ب) انگلیسی

1. Annarella, L. A. (2000). Using creative drama in the writing and reading. Retrieved August 21, 2010 from: <http://www.eric.ed.gov/ericwebportal/recorddetail?accno>
 2. Erbay, F., & Dogru, S.Y. (2010). The effectiveness of creative drama education on the teaching of social communication skills in mainstreamed students. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 4475-4479.
 3. Garaigordobil, M., Berruenco, L. (2011). Effects of a play program on creative thinking of preschool children. *Spanish Journal of Psychology*, 12 (2), 608-618.
 4. Karakelle, S. (2009). Enhancing fluent and flexible thinking through the creative drama process. *Thinking Skills and Creativity*, 4, 124-129
 5. Libman, K. (2001). What's in a name? An exploration of the origins and implications of the terms creative dramatics and creative drama. *Youth Theatre Journal*, 15, 23-32.
 6. McCaslin, N. (1980). *Creative drama in the classroom*. New York: Longman.
 7. McGregor, L., Tate, M., & Robinson, K. (1998). *Learning through drama*. London: Heinemann.
 8. Toivanen, T., Komulainen, K. & Ruismaki, H. (2011). Drama education and improvisation as a resource of teacher student's creativity. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 12, 60-69.
- 1.

